

Mode och Myndigheter

Ekologisk hållbarhetsstrategi

Åsa Knutsson

Avdelning för modevetenskap

Institution för kulturvetenskaper

Lunds universitet

MODK63, 15 hp. Examensarbete för kandidatexamen, vt 2017

Handledare: Philip Warkander

Abstract

This is a qualitative study and the aim and purpose of this thesis is to problematise authorities and fashion companies' objectives and strategies for ecological sustainable fashion.

The discussion is based on two questions: Which strategies and objectives do fashion companies and public authorities use for ecological sustainable fashion? Are there any divergence between fashion companies and public authority's strategies and objectives for ecological sustainable fashion? The thesis is based on empirical material from H&M, Nudie and Filippa K sustainability reports and websites and the Swedish Environmental Protection Agency, the Swedish Chemicals Agency and the Swedish Consumer Agency reports and websites.

The outcome of this study shows though fashion companies and public authorities have a different premise, they have common ground in many areas in their aim to make fashion ecological sustainable. They recommend waste management strategy to reduce the negative effects fashion industry have on the environment. They recommend and use the strategy; reuse, repair and recycle. They also aim to reduce chemicals in textiles. Common strategies and objectives increases the possibility to make fashion ecologically sustainable. However, when two authorities, fashion companies and public authorities, have reached a what seems to be a consensus and a strategy to achieve it, it might obstruct different viewpoints on ecological fashion and strategies. Consumption and the negative effects global sourcing have on the environment are two areas which are not discussed and questioned. However, the strategies and objectives try to reduce their effect on the environment.

Keywords: sustainable fashion, sustainability reports, ecological sustainability,

Innehållsförteckning

1.0 Inledning	3
<i>1.1 Bakgrund</i>	3
<i>1.2 Problemformulering och syfte</i>	3
<i>1.3 Avgränsning, metod och material</i>	4
<i>1.4 Tidigare forskning</i>	6
<i>1.5 Teoretiskt ramverk</i>	8
<i>1.6 Begrepp/Definitioner</i>	9
2.0 Analys	10
<i>2.1 Ekologiskt hållbara strategier</i>	10
2.1.1 Historik	10
<i>2.2 Modeföretagens målsättningar och strategier</i>	11
2.2.1 Manifest - visioner	11
2.2.2 Hantering av mode och textil	12
2.2.3 Val av material, klassificering och certifiering	13
2.2.4 Samarbeten och stöd.	15
2.2.5 Transparens och information	15
2.2.6 Transport	16
<i>2.3 Riksdagens målsättningar och lagar</i>	16
<i>2.4 Myndigheternas strategi och åtgärdsplaner</i>	16
2.4.1 Miljömålssystem	16
2.4.2 Styrmedel	17
<i>2.5 Myndigheter</i>	18
2.5.1 Naturvårdsverket	18
2.5.2 Kemikalieinspektionen	19
2.5.3 Konsumentverket	20
<i>2.6 Motsättning mellan modeföretag och myndigheters strategier och målsättningar</i>	20
2.6.1 Kapital	21
2.6.2 Mode	21
2.6.3 Ekologi och kapital	21
2.6.4 Ömsesidiga beroendet	22
2.6.8 Resurser	22
2.6.9 Temporalitet	23
2.6.10 Forskning/kunskap	24
2.6.11 Reglering	26
3.0 Avslutande diskussion och slutsatser	28
Referenser	30

1.0 Inledning

1.1 Bakgrund

“Fashion is capitalism's favorite child,” är ett citat från Werner Sombart (1863-1941), sociolog och ekonom, citatet visar på kopplingen mellan kapital och mode. De allt snabbare förändringarna inom modet och den ökande konsumtion av mode har lett till en ökad produktion av plagg. Textil och klädproduktion förorsakar miljöförstöring genom bekämpningsmedel och giftiga ämnen i tillverkningen och växthusgaser som inverkar på den stigande globala uppvärmningen. Textilproduktionen kräver stora resurser som landareal, vatten, tid, mänsklig arbetskraft, energi osv. Samtidigt växer världens befolkning och det finns en växande medelklass som kommer kunna konsumera mer mode. Världensbefolkning beräknas 2030 vara 8 miljarder och av den kommer 5 miljarder vara medelklass.¹ Detta kommer i konflikt med termodynamikens första lag som fastställer att varken energi och materia kan nyskapas eller förintas. Utifrån att jorden är materiellt slutet system. Hållbar utveckling definieras utifrån ekologiska, sociala och ekonomiska faktorer. I Brundtland rapporten, *Our common future* utförd på uppdrag av FN 1987 står det:

Humanity has the ability to make development sustainable to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs. [...] But technology and social organization can be both managed and improved to make way for a new era of economic growth.²

Rapporten innehåller grundläggande principer för hållbarhet: prioritering av behoven hos världens fattiga och ekosystemens begränsade möjligheter att tillgodose nuvarande och framtida behov.³

1.2 Problemformulering och syfte

Mode och hållbar utveckling framstår som ett komplicerat och konfliktfyllt område. Produktion och konsumtion av mode förorsakar idag klimat och miljöförstöring. Mode har generellt sett långa och komplexa produktions- och leverantörskedjorna, vilket gör de svåröverblickbara. 80% av alla textilier som konsumeras inom EU kommer från icke EU-

¹H&M. (2016) *H&M: The H&M group sustainability report 2016*. s.12 Hämtad 04.04.2017 från H&M: http://sustainability.hm.com/content/dam/hm/about/documents/en/CSR/Report%202016/HM_group_SustainabilityReport_2016_FullReport_en.pdf

² FN. (1987) *Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future*. Punkt 27. Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

³ FN. (1987). Punkt 28–29.

länder.⁴ De svåröverblickbara kedjorna gör det svårt att kontrollera att tillverkningen utförs ekologiskt hållbart. Samtidigt lyfts nya produktions- och återvinningsmetoder, material och fibrer fram inom modeindustrin som gör att mode kan bli mer hållbart. Detta i kombination med att cirkulär ekonomi framställs som både lösning och förutsättning för en hållbar ekologiskutveckling. Syftet är att utifrån dessa problem, lösningar och motsättningar problematisera modeföretagen och myndigheternas strategier och målsättningar för ett ekologiskt hållbart mode.

- Vilka strategier använder modeföretag och myndigheter för att mode ska bli ekologiskt hållbart?
- Finns det någon motsättning mellan modeföretagen och myndigheternas strategier och målsättningar för ett ekologiskt hållbart mode?

1.3 Avgränsning, metod och material

Hållbarhet definieras generellt utifrån ekologiska, sociala och ekonomiska faktorer. På grund av uppsatsen begränsade omfång har jag valt att fokusera på ekologisk hållbarhet. Detta är en kvalitativ studie av tre svenska modeföretag H&M, Filippa K och Nudie, hur de arbetar och förhåller sig till hållbarhet. Valet av dessa tre grundar sig i att de skriver årliga hållbarhetsrapporter. Studien är begränsad till produktionssidan och inte konsumenternas agerande, inte heller deras produkter i nätbutik eller fysiska butiker. De tre myndigheter som studien är begränsad till är Naturvårdsverket, Kemikalieinspektionen och Konsumentverket. Valet av dessa tre baseras på att Naturvårdsverket och Kemikalieinspektionen har ansvar för miljö kvalitetsmål som berör textilier samt Konsumentverket eftersom det är den myndighet som informerar och ger konsumenter råd om textilier och konsumtion. Begränsningen till myndigheter och modeföretag innebär att andra aktörer som har inflytande på hållbar utveckling inom mode inte ges utrymme i denna studie.

Det empiriskt material som har använts är hållbarhetsrapporterna från H&M 2015 och 2016, Filippa K och Nudie från 2015 samt information på deras hemsidor om hållbar utveckling. Jag har använt mig av information från regeringens och de tre olika myndigheternas hemsidor som berör deras hållbarhetsarbete och ansvarsfördelning. Både Naturvårdsverket och

⁴ Naturvårdsverket. (2015), *Omställning till hållbara konsumtionsmönster: Syntes inom ramen för fördjupad utvärdering av miljömålen 2015* (Rapport 6663). ss.24–25. Hämtad från: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6663-5.pdf>

Kemikalieinspektionen har gett uppdrag om och skrivit flera rapporter om kemikalier i textilier och hantering av textilier som jag har använt i studien. Generationsmålet är ett politiskt styrmedel och regeringens proposition 2000/01:130 ligger tillgrund för svensk miljöpolitik och miljösystem. Det är ett politiskt styrmedel som har det reviderats med bl.a. nya mål och målstrukturer, vilket är något jag har försökt ta höjd för.⁵

Som metod har jag använt mig av är kritisk diskurs analys och Marianne Winther Jörgensen och Louise Philips bok *Diskursanalys som teori och metod*. Jag har använt kritiskdiskursanalys eftersom det är två maktstrukturer som jag har studerat, företag och myndigheter som agerar på uppdrag av riksdag och regering.⁶ Winter Jörgensen och Philips beskriver kritisk diskurs analys utifrån Norman Fairclough som: ” [...] en social praktik, som både reproducerar och förändrar kunskap, identiteter och sociala relationer, inklusive maktrelationer, och samtidigt formas av andra sociala praktiker och strukturer.”⁷ Modeföretagen och myndigheternas verksamheter representerar två olika maktstrukturer med olika syften och ansvar. Företagen syftar till att gå med ekonomisk vinst för att kunna fortsätta driva sin verksamhet. Medan offentliga organ har ansvar inför samhället och medborgarna. Fairclough använder sig av ideologi och hegemoni inom kritisk diskursanalys och han: [...] uppfattar ideologier som betydelsekonstruktioner som bidrar till produktion, reproduktion och transformation av dominans relationer. ”⁸ Diskurserna kan vara mer eller mindre ideologiska och de skapas i samhällen där det existerar dominans relationer som baseras på olika grundvalar. Ideologiska diskurser kan upprätthålla eller omvandla maktrelationer. Fairclough använder sig av Antonio Gramscis hegemonibegrepp, hegemoni inte enbart som dominans utan också som en förhandlingsprocess som skapar betydelsekonsensus. Det innebär att hegemonin är ständigt skiftande och inte är något som är stabilt och därmed att konsensus är ständigt föränderligt och en gradfråga.⁹ Betydelsekonsensus om vad ekologisk hållbar utveckling är och hur det ska uppnås omformas genom en ständig omförhandling mellan olika diskurser inom och mellan företagen och myndigheter eftersom de är i ständig dialog med varandra. Det kommer till uttryck i företagens och myndigheternas visioner och målsättningar, hållbarhetsrapporter, upprätthållandet av lagar och regler, myndighetsrapporter

⁵ Naturvårdsverket. (2017). Miljömålssystemets historia. Hämtad 14.05.2017 från miljömål.se: <https://www.miljomal.se/Miljomalen/Miljomalssystemets-historia/>

⁶ Marianne Winther Jörgensen, Louise Philips (2000) *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur, s.72

⁷ ibid, s.69

⁸ ibid, s.79

⁹ ibid, s.79–80

med rekommendationer till olika åtgärder samt information och reklam från både modeföretag och myndigheter.

1.4 Tidigare forskning

2008 ägnade *Fashion theory: The Journal of Dress, Body & Culture* ett helt nummer åt hållbart mode. I numret ingick bl.a. en artikel av professor Hazel Clark, ”SLOW + FASHION - - an Oxymoron - - or a promise for the Future...?” Det har skrivits många artiklar och forskats kring mode och hållbarhet men färre om hållbarhetsrapporter och mode.

Carina Gråbackes bok *Kläder shopping och flärd: Modebranschen i Stockholm 1945–2010* behandlar Stockholms moderna ekonomiska historia. I kap. 4 Globalisering och livsstilskonsumtion under 1980–2010-talet tar hon upp hur förändringar i infrastruktur och digitalisering påverkat produktion och konsumtion genom bland annat global sourcing.¹⁰

CSR, greenwashing och sustainability reports

2013 publicerades en artikel av Olivier Boiral “Sustainability reports as simulacra? A counter-account of A and A+ GRI reports” vars syfte var att undersöka om hållbarhetsrapporter inom energi och gruvföretag fungerade som kamouflage för den verkliga hållbarhetsutvecklingen.¹¹ Den bidrar till debatten om genom att ifrågasätta transparensen i hållbarhetsrapporterna 2012 skrev Sue Hrasky artikeln ”Visual disclosure strategies adopted by more and less sustainability-driven companies” Studien syftar till att avgöra huruvida användningen av image varierar mellan olika företag på ett sätt som återspeglar olika legitimationstaktik. Studiens resultat tyder på att för mindre hållbara företag är arbetet mer symboliskt, medan hållbarhetsdrivna företag ger mer information om de faktiska effekterna och resultaten.¹²

CSR och sustainability reports

2013 publicerades Esben Rahbek Gjerdrum Pedersen och Wencke Gwozdz studien “From Resistance to Opportunity-Seeking: Strategic Responses to Institutional Pressures for Corporate Social Responsibility in the Nordic Fashion Industry” som behandlar hur

¹⁰ Gråbacke, C. (2015) *Kläder, shopping och flärd: Modebranschen i Stockholm 1945–2010*, Stockholm: Stockholmia förlag, s.9, 203–205

¹¹Boiral, O. (2013) Sustainability reports as simulacra? A counter-account of A and A+ GRI reports, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 26, nr. 7, ss.1036-1071. Doi: 10.1108/AAAJ-04-2012-0099

¹² Hrasky, S. (September 2012) Visual disclosure strategies adopted by more and less sustainability-driven companies, *Accounting Forum*, Vol 36, nr. 4, ss. 154–165. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2012.02.001>

institutioner bland annat staten, medborgare, intressenter och organisationer utövar en press på företagen och att anta CSR och hur företagen tar emot och svarar på pressen utifrån.¹³

Sustainable fashion, sustainability standards

Det finns många olika märkningar och certifikat som visar på hur produkter tillverkas och under vilka förhållanden. 2014 publicerade Catharine Weiss, Anne Trevenen, Tracy White har skrivit en artikel ”The branding of sustainable fashion” om behovet hållbarhetsstandarder och metoder för hållbarhetsbranding i USA för att kunna föra ut betydelsen av hållbarhet. Detta skulle ge dem en ökad förmåga att kommunicera betydelsen av att konsumera hållbart konsumenterna samtidigt som de skulle kunna minska utgifterna på att föra ut budskapet genom standards och märkning.

Hållbart mode och miljörett

2014 skrev Linda Simonell Wirje sin kandidatuppsats i handelsrätt på Lunds universitet, *Varför tar företagen mer ansvar än vad lagen kräver? Exemplet kemikalier i textilier*. Hennes uppsats redogör bland annat för lagstiftningen som berör kemikalier i textilier, företagens möjligheter att påverka utvecklingen mot ett hållbart företagande och allt fler företag väljer att ta ett mer långtgående ansvar utöver vad lagen kräver.¹⁴

Mode, Corporate Social Responsibility (CSR) och hållbarhet är vanliga forskningsområde. Hållbarhet ingår ofta i definitionen av CSR. EU:s definition av CSR innebär bl.a. att företagen integrera sociala frågor, miljö och mänskliga rättigheter i deras affärsplaner.¹⁵ Men forskning inom mode som studerar målsättningar och strategier hos både myndigheter och modeföretag för att mode ska bli ekologiskt hållbara har jag inte funnit.

¹³ Pedersen, ERG., Gwozdz, W (2014) From Resistance to Opportunity-Seeking: Strategic Responses to Institutional Pressures for Corporate Social Responsibility in the Nordic Fashion Industry” *Journal of Business Ethics*, vol. 119, ss. 245-264. Doi: 10.1007/s10551-013-1630-5

¹⁴ Simonell Wirje, L. (2015) *Varför tar företagen mer ansvar än vad lagen kräver? Exemplet kemikalier i textilier* (Kandidatuppsats i handelsrätt), Lunds universitet, Institutionen för handelsrätt, <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/4939410>

¹⁵ European Commission. (u.å.). Corporate social responsibility. Hämtad 20.04.2017 från European Commission: <http://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility/>

1.5 Teoretiskt ramverk

Utvecklingen mot hållbart mode involverar områden som ekonomi, kultur, miljö, lagstiftning och sociala faktorer. Kate Fletcher är professor inom hållbarhet, mode och design.¹⁶ I *Sustainable fashion and textiles: Design Journeys* beskriver hon hur hållbart mode och textilproduktion ingår i ett komplext system. Mångfald är enligt Fletcher en förutsättning för att kunna ta ett helhetsgrepp för att uppnå ett hållbart modesystem.¹⁷ Fletcher pekar på behovet av förändringar för att systemet ska bli ekologiskt hållbart. Mångfald ska ge produktion och miljö högre grad av resiliens.¹⁸ Fletcher framför kritik mot mode- och textilindustrin system som det fungerar idag och vars övergripande mål är att gå med vinst.¹⁹ Hon menar att den nyhetsdrivna modekonsumtionen är inget naturligt tillstånd utan snarare en konsekvens i förhållande till kapitalismens specifika strategier och taktiker som dominerar produktionen.²⁰

Mathilda Tham är professor i design. Tham menar i “Languaging fashion and sustainability: towards synergistic modes of thinking, wording, visualizing and doing fashion and sustainability” att vikten av hur olika aktörer inom modesystemet talar om mode och hållbarhet är avgörande eftersom mode är djupt rotat i normativa och kulturella föreställningar om mode.²¹ Tham menar trots alla miljöstrategier som växer fram inom modeindustrin så innebär eller medför de inga systemförändringar. De varken bryter eller förändrar effekterna av ett system som är byggt på att produktion och konsumtion. Hon menar att mode måste ta ett språng mot ett nytt holistiskt system med en ny uppsättning strategier och praktiker. Och kommunikation är en möjlighet att lösa konflikterna inom det rådande modesystemet.²²

Både Tham och Fletcher använder sig av Donella Meadows artikel *Places to intervene in a system* från 1997 vars syfte är att ge en möjlighet att tänka vidare kring system och systemförändringar. De använder Meadows artikel och lista för att påvisa åtgärdernas betydelse och möjlighet att inverka på modesystemet för att det ska bli ekologiskt hållbart. Meadows artikel redovisar en inverterad lista från nio till ett. På plats nio är de förändringar

¹⁶ Kate Fletcher. (2017). Biography. Hämtad 20.04.2017 från Kate Fletcher: <http://katefletcher.com/profile/>

¹⁷ Fletcher K. (2014) *Sustainable fashion and textiles: Design Journeys*, second edition, earthscan Routledge s.2

¹⁸ ibid, s.3

¹⁹ ibid s.84

²⁰ ibid, s.142

²¹ Tham M. (2010), “Languaging fashion and sustainability: towards synergistic modes of thinking, wording, visualizing and doing fashion and sustainability”, *Nordic Textile Journal*, vol. 3, nr. 1, s. 12. Hämtad 02.05.2017: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:708971/FULLTEXT01.pdf>

²² Tham, 2010, s.13-14

som har minst effekt och som vi intuitivt väljer, medan på plats ett är de som vi minst intuitivt väljer och som förändra systemet mest genom paradigmskifte. Meadows skriver:” Paradigms are the source of systems. From them come goals, information flows, feedbacks, stocks, flows.”²³ Hon menar om förändringen i ett system sker på paradigmnivå kommer det att förändra hela system.²⁴

Donald Worster är professor i amerikansk historia och beskriver i boken *De ekologiska idéernas historia* hur relationen mellan människor i väst och naturen har förändrats genom århundradena. Worster beskriver hur kulturen format vår syn och relation till naturen genom historien och det har i sin tur har påverkar vår samhällsutveckling.

1.6 Begrepp/Definitioner

Ekologisk är en certifiering som används för att märka produkter från växt eller djur enligt EU:s krav för hur de får produceras. Det innebär att man bl.a. inte får använda konstgjord mineralgödsel, kemiska bekämpningsmedel eller genetiskt modifierade organismer. Djur ska äta ekologisk producerat foder, de har rätt till utevistelse och att bete sig naturligt.²⁵

Ekosystem är relationen mellan allt levande och dess livsmiljö bestående av både levande och icke-levande. Ekosystemen är öppna mot omvärlden och tar både emot samt avger energi och materia.

Ekologisk hållbar utveckling: innebär att hushålla med både mänskliga och naturgivna resurser samt tar hänsyn till ekosystemens bärkraft på långsikt.

Paradigm i en bred betydelse omfattar den ontologi, värdesystem och världsåskådningar. Om det uppstår ett antal gåtor, anomalier eller problem inom ett system som inte kan lösas eller förklaras kan det förorsaka en kris. Om det kommer ett nytt synsätt som förklarar allt eller mycket av den gamla teorin samt anomalierna har man ett paradigmskifte.²⁶

Relationen regering och myndigheter: Regeringen ger instruktioner till myndigheterna som förmedlas via så kallade årliga regleringsbrev och i särskilda beslut om uppdrag. I

²³ Meadows D. (1997) Places to intervene in a system, *Whole earth*, Winter 97, nr.91. Hämtad från <https://resolver.lscience.com/ebSCO/?id=5553125a6e190fa2548829f1376381d8000f6789>

²⁴ Meadows, 1997

²⁵ Jordbruksverket. (2017). Certifierad ekologisk produktion, Hämtad från Jordbruksverket 12.05.17: http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/miljoklimat/ekologiskproduktion/reglerochcertifiering/certifierad_ekologiskproduktion.4.7850716f11cd786b52d80001399.html

²⁶ Hanson B. (2011) *Skapa vetande: vetenskapsteori från grunden*, Lund: Studentlitteratur AB, ss.205, 207–208

regleringsbrev kan det ges vissa särskilda uppdrag och krav om återrapportering till regeringen.²⁷

Strategi: Mål är en förutsättning för en strategi. Strategi är ett tillvägagångssätt för att nå målet. Tillvägagångssättet kan bestå av flera olika metoder och praktiker.

2.0 Analys

2.1 Ekologiskt hållbara strategier

2.1.1 Historik

Tekokrisen under 1960–80-talet innebar att stora delar av den svenska produktionen flyttades till låglöneländer utanför Sverige och Europa.²⁸ Att förlägga delar av eller hela produktionen utanför det egna landets gränser är inget nytt för mode- eller textilindustrin. Forskning av Alf Hornborg professor i humanekologi presenteras i hans bok *Nollsummespelet:*

Teknikfetischism och global miljörättvisa. I den framför han en hypotes om att:” [...] de asymmetriska globala mönster för resursutbyte som etablerades under industrialiseringens tidigaste skede har bibehållits genom självförstärkande teknologisk överlägsenhet [...]”²⁹ Utifrån den hypotesen studerade han textilindustrin i Storbritannien och varuflödesstatistik kring 1850, som visade på asymmetriska strukturerna i handelsutbytet. Genom att byta i bomullsprodukter mot framförallt amerikansk råbomull, som företrädesvis plockades av slavar, kunde industrin göra en vinst på 46% i sammanlagt nedlagt arbete och 60 gånger insatsen på markarealen. Varuflödesstatistiken visar på ojämnt utbyte av arbetstid och hektaravkastning.³⁰ Detta bidrog till industrins kapitalackumulation i Storbritannien och att textilindustrin i sin tur medförde miljöbelastningsförskjutning och ojämnt utbyte genom att de tog landareal och arbetskraft i besittning utanför Storbritannien. Det innebar bl.a. att mark frigjordes i Storbritannien för livsmedelsproduktion.³¹

Handelssystemen på 1800-talet var inte lika komplexa som dagens textil- och modeindustrin. Men genom varuflödesstatistiken kring 1850 belyser Hornborg att det existerade globala asymmetriska resursutbytesmönster tidigt under industrialismen. Gråbacke beskriver hur global sourcing, global decentralisering av produktionen, utvecklades under 1980-talet, genom

²⁷ Regeringskansliet. (2016) Myndigheter och bolag med statligt ägande. Hämtad 26.04.2017 från Regeringskansliet: <http://www.regeringen.se/sa-styrs-sverige/myndigheter-och-bolag-med-statligt-agande/>

²⁸ Naturvårdsverket. (2016) *Förslag om hantering av textilier – Redovisning av regeringsuppdrag* (Ärendnr: NV-06147-14), s.44. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-sverige/regeringsuppdrag/2016/redovisade/redovisning-regeringsuppdrag-hantering-textilier-2016-09-26.pdf>

²⁹ Hornborg, A (2013) *Nollsummespelet: Teknikfetischism och global miljörättvisa*, Göteborg: Daidalos, s.163

³⁰ *ibid*, ss.165, 168

³¹ *ibid*, s.169

digitalisering och förbättrad infrastruktur för bl.a. transporter med containertrafik, informationsflöden när kan man styra varuflöden till rätt plats och tidpunkt till rätt pris utan hänsyn till nationsgränser. Digitaliseringen innebär att man har kontroll på priser och marknadsförhållanden över hela världen. Detta är en del av förklaringarna till uppkomsten av massproduktion och masskonsumtion av mode under 1980-talet.³² Global sourcing medför också problem och missförhållanden, bland annat miljöproblem och resursslöseri.³³ Här ligger orsakerna till de långa komplexa produktionskedjorna inom modebranschen.

2.2. Modeföretagens målsättningar och strategier

2.2.1 Manifest - visioner

Modeföretagen har visioner eller målsättningar för att deras verksamhet ska bli ekologiskt hållbart. Enligt Meadows är målet en viktig och avgörande hävpunkt i ett system, eftersom målet är det som ska styra strategierna och metoderna för företagets produktion och verksamhet.³⁴

H&M: s vision:” [...] to lead the change towards circular and renewable fashion while being a fair and equal company.”³⁵ I H&M vision och strategi ingår att de vill använda sin storlek för att driva på förändringen inom modesystemet för att den ska bli ekologiskt hållbar.³⁶ De säger att syftet med deras strategi är att veta vilka behov planeten har och sätta målen där efter. Engagemang och samarbete anger de som viktig del i deras strategi.³⁷

Filippa k målsättning:

[...] our aim is to not produce more than needed and to not contribute to overconsumption. For us, that means increasing our purchase precision, and offering long-lasting products of quality, style and simplicity, as well as enabling our products a second life, for example through our secondhand store.³⁸

Nudies vision:

We love jeans, a passion we share with everyone who mourns a pair of worn-out jeans as a close friend. [...] Besides denim, only leather has the ability to age so beautifully formed by its user into a second skin. Your jeans live your lifestyle. The longer you wear them, the more character and

³² Gråbacke, (2015) s. 203–205

³³ Gråbacke, (2015) s. 208–209

³⁴ Meadows, 1997

³⁵ H&M, 2016, s.9

³⁶ *ibid*, s.12

³⁷ *ibid*, s.15

³⁸ Filippa K. (2015) *Sustainability report 2015*. Hämtad från Filippa K: <https://www.filippa-k.com/media/wysiwyg/filippa-k-world/sustainability/reports/Filippa-K-Sustainability-Report-2015.pdf>

attitude they get.³⁹

At Nudie Jeans we want to be fully transparent, from cotton field to ready-made garment. This means we have to know and trust all our suppliers. [...] (Joakim Levin (Co-founder)⁴⁰

Det finns flera likheter mellan företagen och deras visioner och målsättningar även om de har olika målgrupper och verksamheter. Filippa K och Nudies betonar att de vill att kunderna ska utveckla en relation till kläderna och att de ska ha en lång livslängd. Medan H&M:s vision handlar mer om att de ska anpassa och använda sin storlek för att påverka modesystemets hållbara utveckling. Filippa K har beskrivit i sitt manifest ett mer övergripande mål för deras verksamhet som är inspirerat av ekosystem som antar ett mer holistiskt förhållningsätt till affärsverksamheten.⁴¹ Även H&M säger sig stäva efter att driva företaget holistiskt, genom att tänka på hur de producerar sina produkter, vilka material de använder, hur konsumenterna bär och hur de slutligen de kan göra sig av med kläderna.⁴² Filippa K och H&M beskriver att de måste se till planetens behov och begränsningar, de ser hållbarhet som en förutsättning för att företagen ska frodas och växa.⁴³

2.2.2 Hantering av mode och textil

De tre modeföretagen strävar efter en cirkulärproduktion.⁴⁴ I hållbarhetsrapporterna beskriver de deras olika åtgärder i textiliernas livscykel: produktion, transport, användning och avyttring.⁴⁵ Idag har ingen av dem en cirkulär produktion utan de försöker förlänga livslängden på plagg och återvinna mode- och textilavfall. Filippa K talar om fyra R: reduce, repair, reuse och recycling.⁴⁶ Medan Nudie talar om break-in, repair, reuse och recycle.⁴⁷ H&M samlar in kläder och textilier i sina butiker för att de ska recirkuleras. H&M har investerat i Sellpy ett företag där privatpersoner kan sälja sina avlagda kläder.⁴⁸ Filippa K och Nudie tar emot kläder av eget märke från kunder och säljer de i egna butiker eller andra secondhandbutiker. Det som inte säljs går till återvinning. Kunderna får avdrag på priset när de köper nytt plagg i butiken. Det är ett ekonomiskt styrmedel för att förlänga livet på plagg

³⁹ Nudie Jeans co. (2015) *Sustainability report 2015*, s.3. Hämtad från Nudie jeans: <https://cdn.nudiejeans.com/dist/files/Nudie-Jeans-sustainability-report-2015.pdf>

⁴⁰ Nudie Jeans co, 2015, s.3

⁴¹ Filippa K, 2015

⁴² H&M, 2016: s.38

⁴³ H&M 2016: s.13, Filippa K 2015

⁴⁴ Filippa K, 2015, HM, 2016: s.8

⁴⁵ Fletcher, 2014, s.21

⁴⁶ Filippa K, 2015

⁴⁷ Nudie Jeans co, 2015. s. 6–8.

⁴⁸ H&M, 2016: s.26

och minska miljöpåverkan.⁴⁹ Filippa K och Nudie uppmanar kunderna till ett personligt förhållande till kläder för att förlänga livet på dem. Kunderna erbjuds hjälp att få trasiga kläder lagade. Nudie skickar hem gratis reparations-kit till sina kunder som inte kan besöka deras repair shops.⁵⁰ Alla tre ger råd till sina kunder hur de ska behandla sina kläder för att de ska få en lång livslängd.⁵¹ Detta är en vändning i en bransch vars affärsmodeller har byggt på planerat åldrande för att sälja nya produkter.⁵² Strategin begränsar de negativa effekterna av modeindustrin. Tillvägagångssätt har kritiserats för att de inte går på djupet in i de problem som förorsakar modets hållbarhets problem, att den inte hindrar eller begränsar antalet kläderna som produceras från början. Kritiker menar det är en ytligt strategi som inte leder till hållbart mode eftersom kundernas beteende i stort inte ändras.⁵³ Genom att lämna in sina kläder till butiker eller till välgörenhet innebär att man kan fortsätta konsumera men med lite bättre samvete. Men hastigheten på hur snabbt mode förändra sig påverkas inte och inte mängden kläder som produceras, om än i högre grad av recirkulerad fiber.

Filippa K hyr ut sina kollektioner i vissa butiker.⁵⁴ Att hyra kläder innebär att man skiftar fokus från att äga till att hyra och från produkt till tjänst, något som Tham menar utmana nuvarande affärsmodeller och handelsstrukturer. Detta möter både symptomen och orsaken till problemet i en icke-hållbar modeindustri. Att hyra kläder är en strategi som utmana kulturella föreställningar och som påverkar attityder och beteenden om att hyra och inte äga kläderna man bär.⁵⁵ Genom att hyra kläder minskar man på konsumtionen samtidigt som kunden kan fortsätta att vara moderiktigt klädd. Det innebär att man både sparar naturresurser och miljöpåverkan genom att hyra kläder. Att skifta fokus från att äga till att hyra kan leda till ett paradigmskifte inom modesystemet. Det tillfredsställer kundens behov av nyhet, samtidigt som det inte förbrukar lika stora resurser och företagen har en affärsmodell som bygger på att ta betalt för en tjänst och inte en produkt.

2.2.3 Val av material, klassificering och certifiering

Val av material är en strategi för att företagens verksamhet ska vara hållbar. Alla tre företagen

⁴⁹ Filippa K, 2015, Nudie Jeans co, 2015 s. 6-8

⁵⁰ Nudie Jeans co, 2015 s.6

⁵¹ H&M. (u.å.). Klädvård. Hämtad 13.05.2017 från H&M: <https://www.hm.com/se/customer-service/garment-guide/conscious-washing>, Filippa K. (u.å.). Filippa K Care: How to Wash, Mend & Care. Hämtad 13.05.2017 från Filippa K: <https://www.filippa-k.com/se/filippak-world/care>, Nudie jeans co. (u.å.). How to wash your jeans. Hämtad 13.5.2017 från Nudie Jeans co: <https://www.nudiejeans.com/page/this-is-nudie-jeans>

⁵² Fletcher, 2014, s.116

⁵³ ibid, s.126

⁵⁴ Filippa K, 2015

⁵⁵ Tham, 2010, s.13

tar upp i sina hållbarhetsrapporter att de har som målsättning att öka mängden ekologisk, certifierad och/eller recirkulerad bomull i sina produkter. Bomull och polyester är de två dominerande fibrerna i världen och tillsammans utgör de 59% i vikt av hushållens totala konsumtion.⁵⁶ Nudie tillverkar sina jeans i 100% ekologisk bomull och 85% av deras andra bomullsprodukter är ekologiska. Nudies jeansfabriker är certifierade enligt Organic Content Standards (OCS) och Global Organic Textile Standards (GOTS).⁵⁷ Filippa K arbetar med att ersätta den konventionella bomullen med ekologisk och Better Cotton Initiative (BCI) bomull eller andra fibrer som lyocell eller lin.⁵⁸ H&M:s mål är att alla deras bomullsprodukter ska bestå av bomull som är ekologisk, BCI eller återvunnen.⁵⁹ Alla tre har som strategi att övergå helt till hållbara fibrer enligt olika standards. Att använda olika klassificeringar hjälper dem att göra hållbara val. Men idag finns det ingen universell klassificeringsstandard.⁶⁰

Att två fibrer dominerar och utgör mer än hälften av alla fibrer gör att mångfalden blir begränsad. Det gör textilindustrin sårbar vid plötsliga förändringar. För att textilindustrin ska bli mer bärkraftig skulle den behöva variera mellan fler och lokalt producerade fibrer. Bomull och polyester är två fibrer som har negativ inverkan på miljön. Konventionellt odlad bomull kräver stora volymer vatten, konstgödsel samt avlövningsmedel.⁶¹ I tillägg förbrukar den stora mängder bekämpningsmedel, 11% av den totala världsförbrukningen, vilket bör sättas i relation till att 2,4 % av odlad mark används för bomull.⁶² Ekologisk bomull kräver 50% mer landareal för att kunna producera samma volym som konventionellt odlad bomull.⁶³ Alternativet är BCI certifierad bomull som tillåter genmodifierad bomull men också reducerar förbrukningen av vatten, bekämpningsmedel och konstgjord mineralgödsel.⁶⁴

Polyester tillverkas av råolja och kräver stora mängder energi vid tillverkning.⁶⁵ Polyester återvunnen från PET flaskor reducerar energiförbrukningen med 80%. Det finns invändningar mot recirkulerad polyester eftersom den kan innehålla cancerogena ämnen samt att vid tvätt

⁵⁶ Fletcher 2014 s.10–11

⁵⁷ Nudie Jeans co, 2015 s.9–10

⁵⁸ Filippa K, 2015

⁵⁹ H&M, 2016: s.10

⁶⁰ Filippa K, 2015, Nudie Jeans co, 2015: s.10-11, 20, HM, 2016: s.44

⁶¹ Fletcher, 2014 s.13, Naturvårdsverket, 2016, s.44.

⁶² Naturvårdsverket, 2016, s.44.

⁶³ Fletcher, 2014, s.26

⁶⁴ ibid, s.30

⁶⁵ ibid, s.16–17

frigörs mikropartiklar från polyester som inte är nedbrytbara i naturen.⁶⁶

2.2.4 Samarbeten och stöd.

Alla tre företagen bedriver olika samarbeten och utbyten. Det är internationella, nationella och lokala samarbeten med myndigheter, branschorganisationer och NGOs. Dessa samarbeten innebär både att de kan påverka, delta och ta del av hållbar utveckling inom textil- och modebranschen. Både Filippa K och H&M har beslutat sig för att agera i linje med FN:s agenda 2030 sjutton globala hållbarhetsmål.⁶⁷ H&M:s har grundat en fond som delar ett miljöpris Global change award för att förändra hur mode produceras. För att stödja forskning och utveckling dela de ut ett pris årligen till forskning som syftar till hållbart producerat mode.⁶⁸

2.2.5 Transparens och information

Information är en del av strategin för att kunderna ska förändra sina konsumtionsmönster, hur de hanterar sina kläder, köpa mer av de hållbart producerade varorna och återanvänder och återvinner sina plagg. Transparens är återkommande i alla tre hållbarhets rapporterna. Transparens syftar till att kunder och företag ska ha större insikt och kunskap om hur produkterna är producerade. Problemet med avsaknad av transparens förorsakas av global sourcing, omfattande decentraliseringen av produktionsförhållandena, för att företagen ska kunna hålla kostnaderna nede.⁶⁹ Nudie har som mål att kunden ska kunna spåra var och exakt hur ett plagg har producerats.⁷⁰ Transparens anger H&M som en förutsättning för att de ska kunna nå målet om 100% cirkulär och förnybarhet.⁷¹ H&M menar att ökad information och kunskap om hållbarhet inom företagen, samt ökad transparens i produktionskedjorna, om både bra och dåliga förhållanden ska förhoppningsvis leda till mer ansvarsfull och bättre verksamhet.⁷² Enligt Gråbacke medför global sourcing problem med bristande transparens och miljöhänsyn samt resursslöseri.⁷³ Företagen försöker däremot lösa problemen inom

⁶⁶ Fletcher, 2014, s.123–124, Konsumentverket. (2015). Användning av textilier. Hämtad 27.04.2017 från konsumentverket: <http://www.hallakonsument.se/miljo-och-hallbarhet/handla-hallbart/textilier-och-miljon/anvandning-av-textilier/>

⁶⁷ H&M, 2016: s.8–9, Filippa K, 2015

⁶⁸ Global Change Award, About. Hämtad 01.05.2017 från Global Change Award: <https://globalchangeaward.com/articles/about>

⁶⁹ Gråbacke, 2015, s. 204–205

⁷⁰ Nudie Jeans co, 2015 s.20

⁷¹ H&M, 2016: s.27

⁷² Fletcher, 2014, s.79

⁷³ Gråbacke, 2015, s. 208–209

systemet genom val, krav och kontroll av underleverantörer för att deras produktion ska vara ekologiskt hållbar.

2.2.6 Transport

De beskriver alla att de vill minska sina CO₂ utsläpp. De begrundar sina val av transporter och utifrån tillgänglighet och lämplighet. Filippa K kräver alltid in hållbarhetsrapport av de som sköter transporterna för deras räkning för att kunna minska sina CO₂ utsläpp. De använde fraktskepp från deras leverantörer i Asien men i Europa använder de i huvudsak vägtransport.⁷⁴ Pga. av att produktion är förlagt långt från där produkter konsumeras förorsakar det CO₂ utsläpp och påverkar de globala klimatförändringarna negativt. Både Filippa K och Nudie har förlagt största delen av sin tillverkning i Europa vilket gör att de kommer närmre stor del av sin marknad.⁷⁵ Det innebär också att de behöver ha mindre på lager och kan spara resurser.⁷⁶

2.3 Riksdagens målsättningar och lagar

Sverige har ingen nationell eller EU-lagstiftning som specifikt reglerar textil och mode för att göra det ekologiskt hållbart. EU-förordningen Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (REACH), generationsmålet och miljöbalken är de målsättningar och lagar som styr och reglerar mode för att det ska bli ekologiskt hållbart. EU:s miljöpolitik är en del av Sveriges miljöpolitik.⁷⁷ Sverige har också skrivit under FN resolutionen Agenda 2030 för global hållbar utveckling.⁷⁸

2.4 Myndigheternas strategi och åtgärdsplaner

2.4.1 Miljömålssystem

Riksdagens definition av generationsmålet:

Det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta. Detta bör ske utan att orsaka ökade miljö- och

⁷⁴ Filippa K, 2015

⁷⁵ Nudie Jeans co, 2015, s.4, Filippa K, 2015

⁷⁶ Fletcher, 2014, s.169

⁷⁷ Naturvårdsverket. (2017) *Miljömålen- Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2017* (Rapport 6749). s.19. Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6749-6.pdf?pid=20349>

⁷⁸ Meadows, 1997

hälsoproblem utanför Sveriges gränser. Det övergripande målet förutsätter en ambitiös miljöpolitik i Sverige, inom EU och i internationella sammanhang.⁷⁹

I propositionen 2000/01:130. *Svenska miljömål- delmål och åtgärdsstrategier* preciseras att generationsmålet ska vara uppfyllt år 2020.⁸⁰ Generationsmålet är ett inriktningsmål för svensk miljöpolitik och hur samhällsomställningen bör ske på alla nivåer i samhället. Generationsmålet ska också säkerställa att tvärssektoriella frågor integreras i miljömålssystemet.⁸¹ Miljömålssystemet består det övergripande generationsmålet, sexton miljö kvalitetsmål och tjugofyra etappmål.⁸² Det är regeringen som prioriterar de mest angelägna områdena inom generationsmålet.⁸³ Generationsmålet har sju strecksatser som ger riktningen för vad miljöpolitiken ska fokusera på, för att kunna uppnå generationsmålet. I Naturvårdsverkets skrivelsen från 2016 *Förslag om hantering av textilier - Redovisning av regeringsuppdrag* bedömer de att tre av de sju strecksatserna är mer relevanta för textilhantering:

- Konsumtionsmönstren av varor och tjänster orsakar så små miljö- och hälsoproblem som möjligt.
- En god hushållning med naturresurserna.
- Resurseffektiva kretsloppen och så långt som möjligt fria från farliga ämne.⁸⁴

2.4.2 Styrmedel

I Proposition 2000/01:130 beskrivs de styrmedel som myndigheter har till förfogande för att kunna genomföra olika beslut och strategier, för att påverka näringslivet, enskilda och den offentliga sektorn. Styrmedlen är:

Normativa: fastställda generella normer som lagar, förordningar och myndighetsföreskrifter.

⁷⁹ Proposition 2009/10:155. *Svenska miljömål – för ett effektivare miljöarbete*, s.11. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/contentassets/1449a8c7eba646699273112764057181/svenska-miljomal---for-ett-effektivare-miljoarbete-prop.200910155>

⁸⁰ Naturvårdsverket. (2016). Generationsmålet. Hämtad 24.04.2017 från Miljömålet.se: <http://www.miljomal.se/sv/Miljomalen/Generationsmalet/>

⁸¹ Naturvårdsverket. (2016). Generationsmålet. Hämtad 27.04.2017 från Naturvårdsverket: <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Generationsmalet/>

⁸² Naturvårdsverket. (u.å.). Sveriges miljömål. Hämtad 25.04.2017 från Naturvårdsverket <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/>

⁸³ Naturvårdsverket. (u.å.). Strategier, etappmål. Hämtad 25.04.2017 från Naturvårdsverket: <https://www.slideshare.net/naturvardsverket/etappmolen-i-det-svenska-miljumlssystemet>

⁸⁴ Naturvårdsverket, 2016, s.55

Ekonomiska: marknadsanpassade instrument som är miljörelaterade t.ex. skatter och avgifter, bidrag och subventioner

Informativa: syftar till beteende förändring utan att ställa faktiska krav på förändring.

Andra styrmedel: är frivilliga överenskommelser och dialog mellan staten och näringslivet.⁸⁵

Kundkrav nämns i prop. 2000/01:130 för att kunna utöva påtryckning på företag för att de ska ändra sina produkter, processer, system och synsätt.⁸⁶ I propositionen uppmuntras varudeklarationer och miljödeklarationer som ger underlag och incitament för konsumenter och inköpare att kunna välja bästa produkt utifrån miljö och hållbarutveckling.⁸⁷ De styrmedel som myndigheter har till förfogande, är styrmedel som Meadows betecknar som mindre effektiva för att ingripa i ett system.⁸⁸ Det är styrmedel för att kontrollera systemet, inte att förändra det. Media, NGO: s har också inflytande på produktionsprocesserna genom att rikta sökljus mot deras sociala och miljömässiga problem Företag har börjat reagera proaktivt för att skydda sina märken och tagit initiativ till CSR.⁸⁹

2.5 Myndigheter

2.5.1 Naturvårdsverket

Naturvårdsverket ansvarar för sju av sexton miljö kvalitetsmål. De ansvarar för att samordna miljöfrågor nationellt och internationellt.⁹⁰ Naturvårdsverket fick 2014 i uppdrag av regeringen att utveckla förslag om hantering av textilier. Det har sin bakgrund i ett förslag från Naturvårdsverket om att styra mot att nå högre upp i avfallshierarkin genom återanvändning, öka återvinning av textilmaterial och giftfria kretslopp.⁹¹ Flera underlagsrapporter har utförts på Naturvårdsverkets uppdrag inför *Förslaget om hantering av textilier- Redovisning av regeringsuppdrag*. Underlagsrapporterna är en del av strategin för att bidra med kunskap inför det paket av åtgärder och styrmedel som riktas till alla delar av

⁸⁵ Regeringens proposition 2000/01:130. *Svenska miljömål-delmål och åtgärdsstrategier*, ss.197–198.

Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/49bba2/contentassets/14511ab6345d41f987552af0ac10307c/svenska-miljomal---delmal-och-atgardsstrategier>

⁸⁶ Prop.2000/01:130, s.18

⁸⁷ ibid, ss.19–20

⁸⁸ Meadows, 1997

⁸⁹ Fletcher, 2014, ss.55–56

⁹⁰ Regeringskansliet. (2015). Naturvårdsverket. Hämtad 27.04.2017 från regeringskansliet:

<http://www.regeringen.se/myndigheter-med-flera/naturvardsverket/>

⁹¹ Miljödepartementet. *Uppdrag att utveckla förslag om hantering av textilier*, Regeringsbeslut I:15, (M2014/1901/Ke). Tillgänglig: <http://www.gov.se/contentassets/87450e16b7d842128c7f708fa5f0ab46/uppdrag-att-utveckla-forslag-om-hantering-av-textilier-m20141901ke>

textilhanteringen. I det aktuella förslaget bedömer Naturvårdsverket att miljö- och hälsoproblem uppstår framförallt i produktionsledet efter analys av hela produktionskedjan.⁹² Största delen av svensk textilkonsumtion tillverkas i andra länder, där de inte har och inte kan införa styrmedel över produktionen. De kan däremot försöka påverka produktionen genom internationella samarbeten.⁹³ Därför ligger fokus på olika förslag kring avfallshantering i Sverige.⁹⁴ Idag går majoriteten av textilavfall i hushållssoporna eller i brännbart vid insamling. Över hälften av de textilier som kastas i hushållssoporna är hela. Naturvårdsverket menar ur miljösynpunkt är materialåtervinning är att föredra framför energiåtervinning.⁹⁵ Naturvårdsverket påpekar att hållbart konsumtionsperspektiv är ett relativt nytt i miljömålssystemet och föreslår ett mål om hållbar konsumtion införs. Förslag på formulering och målsättningar är bl.a. minskad konsumtion av jungfruliga fibrer, ökad andel nyförsäljning av textilier med miljömärkning, användningstid, återvinning och ökad kunskap hos konsumenterna om textiliers miljö och hälsopåverkan.⁹⁶ Naturvårdsverket ser att marknaden förändra sig om än långsamt och att det kan finnas incitament för styrmedel som kan korrigera marknaden.⁹⁷

2.5.2 Kemikalieinspektionen

Kemikalieinspektionen har ansvar för miljökvalitetsmålet som behandlar giftfri miljö. för farliga ämnen.⁹⁸ Kemikalieinspektionen har skrivit flera rapporter på regeringens uppdrag för att öka kunskapen om kemikalier i textilier. Rapporterna bidrar med kunskap om gifter i textilier och om kunskapsluckor. I *Report 8/16, Hazardous chemicals substances in textiles- proposals for risk management measures* ger de förslag på en samlad miljölagstiftning som reglerar kemikalier i textilier inom EU.⁹⁹ Utformningen av förslaget om särskild produktlagstiftning för textil skedde i dialog med bl.a. representanter från näringslivet, olika intresseorganisationer, andra svenska myndigheter, högskolor och universitet. Detta är en strategi för att öka samverkan, samförstånd. Förslaget om en särskild produktlagstiftning för

⁹² Naturvårdsverket, 2016, s.9

⁹³ Naturvårdsverket, 2016, s.57

⁹⁴ ibid, s.16

⁹⁵ ibid, s.9

⁹⁶ ibid, s.58

⁹⁷ ibid, s.53.

⁹⁸ Naturvårdsverket. (2017). Giftfrimiljö. Hämtad 26.04.2017 från Miljömål.se:

<http://www.miljomal.se/Miljomalen/4-Giftfri-miljo/>, "

⁹⁹ Kemikalieinspektionen. (2016) *Hazardous chemicals substances in textiles- proposals for risk management measures: Report from a government assignment* (Report 8/16.) s.7. Tillgänglig:

<http://www.kemi.se/global/rapporter/2016/report-8-16-hazardous-chemical-substances-in-textiles.pdf>

textil kan underlätta för olika aktörer att göra väl avvägda och underbyggda beslut. Det ska underlätta möjligheterna att kunna återvinna textil och uppnå resurseffektiva kretsloppen som är så lång som möjligt fria från farliga ämnen.¹⁰⁰

2.5.3 Konsumentverket

Konsumentverkets uppdrag är att ge råd och information samt ta tillvara på konsumenternas intressen i Sverige och EU.¹⁰¹ Information är ett styrmedel för att ändra konsumenternas beteende i förhållande till textilier och miljö. Informationen återspeglar flera av generationsmålet strecksatser t.ex. ändrade konsumtionsmönstren av varor och tjänster för att de ska förorsaka så små miljö- och hälsoproblem som möjligt och det är ett led i samhällsomställning mot ett hållbart system genom kunskap om textilier.¹⁰² Men även andra strecksatser som god hushållning med naturresurser och resurseffektiva kretslopp speglar information på webbplatsen.¹⁰³ Konsumentverket strategi för att mode och ska bli ekologisk hållbart är att ge råd och information för att öka kunskapen kring hantering av textilier, certifiering, material, återvinning, alternativ till konsumtion som lånegarderaber och secondhand för att minska produktion av jungfruliga fibrer.¹⁰⁴ Detta ska bidra till ett förändrade och mer ekologiskt hållbart beteenden hos enskilda individer. Informationsflöde är en av hävpunkterna i ett system för att kunna reglera och ingripa i ett system.¹⁰⁵ Detta ska leda till en samhällsomställning genom förändrat konsumentbeteende, för att minska på de negativa effekterna mode har på miljön.

2.6 Motsättning mellan modeföretag och myndigheters strategier och målsättningar

Meadows skriver: ”Paradigms are the source of systems. From them come goals, information flows, feedbacks, stocks, flows.”¹⁰⁶ Värdesystem och världsåskådningar ligger tillgrund för olika paradigmen och de i sin tur formar myndigheternas och modeföretagens målsättningar och

¹⁰⁰ Kemikalieinspektionen, 2016, ss.7–8

¹⁰¹ Regeringskansliet. (2015). Konsumentverket. Hämtad 27.04.2017 från Regeringskansliet: <http://www.regeringen.se/myndigheter-med-flera/konsumentverket/>

¹⁰² Naturvårdsverket. (2015) Generationsmålet.

¹⁰³ Konsumentverket. (2015) Användning av textilier

¹⁰⁴ Konsumentverket. (2016) Textilier och miljö, Hämtad 19.05.2017 från Hallå konsument: <http://www.hallakonsument.se/miljo-och-hallbarhet/handla-hallbart/textilier-och-miljon/>

¹⁰⁵ Meadows, 1997

¹⁰⁶ Meadows, 1997

visioner. De formar i sin tur systemens mekanismer och hur det regleras.¹⁰⁷ Flera olika paradigmer formar modeföretagen och myndigheternas målsättningar och strategier för att mode ska bli ekologiskt hållbart.

2.6.1 Kapital

Ekonomi är ett paradigmsom innebär att det mesta kan översättas till ett monetärt värde. Trots att det finns ett ömsesidigt beroende kan det reduceras till ekonomiska termer.¹⁰⁸

2.6.2 Mode

Werner Sombart citat "Fashion is capitalism's favorite child," beskriver mode som en marknadsekonomisk produkt.¹⁰⁹ Mode står för det som är nytt och har både ett materiellt och idévärde som översätts till ett monetärt värde. Mode förändras ständigt genom nya idéer som innebär att det ständigt förlorar sitt idémässiga värde och därmed delar av sitt monetära värde. Nya idéer och kapital driver mode till ständig förändring eftersom nya idéer gör att aktuellt mode förlorar sitt idémässiga värde och därmed sitt ekonomiska värde.

2.6.3 Ekologi och kapital

Ekologi har alltid reagerat på omgivande kulturer enligt Worster. Ekologi speglar rådande naturuppfattningar och rådande kultur. Den nya ekologin började tillämpa ekonomiska teorier i studier av naturen under 1930-talet.¹¹⁰ Den beskrev att i varje näringskedja finns det olika roller, producenter och konsumenter.¹¹¹ Ekologi grundlade ett system som bygger på ekonomi och energi. Termodynamiken och energi öppnade upp ekologin för ekonomin. Den nya ekologin gav exakta riktlinjer och analytiska redskap för hur jordens resurser skulle brukas mest effektivt och hur ekologi kunde anpassas in i det moderna samhället. Worster beskriver hur det ekologiska systemet betraktades: "Som ett moderniserat ekonomiskt system blev nu naturen ett industrisamhälle, en kedja av fabriker, ett löpande band."¹¹² Ekologin har bidragit till att naturen betraktas som ett antal resurser med ekonomiskt värde.¹¹³

¹⁰⁷ ibid

¹⁰⁸ Worster, D. (1996) De ekologiska idéernas historia, Stockholm: SNS förlag, s.212

¹⁰⁹ Gråbacke (2015) s. 201-202

¹¹⁰ Worster, 1996, s.213

¹¹¹ ibid s.215

¹¹² Worster, 1996, s.230

¹¹³ ibid s.232–233

2.6.4 Ömsesidiga beroendet

Naturen fungerar efter det ömsesidiga beroendets princip trots individualistiska och privata strävanden kan ingen organism eller art överleva utan hjälp från andra. De förändringar man ser i naturen och i klimatet som förorsakas av vår civilisation är ett uttryck för ett mönster av ömsesidigt beroende. Det ekologiska beroendet som paradigm har börjat att arbetas in i ekonomin och politiken.¹¹⁴

2.6.5 Förutsättningar för målsättningar

Modeföretagens och riksdagens hållbarhetsmålsättningar speglar deras huvudverksamhets syfte. Modeföretagen vill sälja mode som tillfredsställer kunden samtidigt som de går med ekonomisk vinst för att kunna fortsätta med sin verksamhet. Modeföretagens verksamhet ska också tillfredsställa de som äger företaget och deras vision av det samma. Medan myndigheters hållbarhetsarbete styrs av den miljöpolitiken som formas och beslutas utifrån allmänna och demokratiska val. Myndigheternas verksamhet styrs av regeringens genom regleringsbrev som beslutar om hur mycket pengar de får och hur de ska arbeta. De ska också se till att de lagar och beslut som regering och riksdag beslutar genomförs.¹¹⁵ Myndigheter och modeföretag har olika syften och förutsättningar som styr deras uppdrag/verksamheter och därmed deras målsättningar.

2.6.8 Resurser

Mode växlar ständig och för att tillverka textil krävs det resurser. Världens befolkning växer och 2030 kommer det finnas 8 miljarder människor på jorden.¹¹⁶ En växande medelklass innebär att fler kommer att ha möjlighet att köpa mode. Minskad mängd areal och resurser kommer att bli tillgängliga för produktion av kläder. Ekonomi och befolkningstillväxt är två hävpunkter som kan bromsa upp en positiv feedback loop. Positive feedback loop är en

¹¹⁴ ibid s.339–340

¹¹⁵ Regeringskansliet. (2017) Myndigheter, hämtad 09.05.2017 från regeringskansliet: <http://www.regeringen.se/lattlast-information-om-regeringen-och-regeringskansliet/myndigheter/>

¹¹⁶ H&M, 2016 s. 12

självförstärkande tillväxt, där mer arbete leder till att det skapas mer kraft för att utföra ännu mer arbete. Men oreglerad och kraftig tillväxt kan förorsaka kollaps av ett system.¹¹⁷

Kombinationen av begränsad mängd resurser och ökad efterfrågan gör att priser stiger. Utvecklingen har lett till att både modeföretagen och myndigheterna har satt upp målsättningar och strategier för att reducera resursuttaget från jorden. Naturresurser kan reduceras till ekonomiska termer och resursbrist kan leda till prisstegringstiger. Det gör att det finns ekonomiska incitament för att finna nya metoder för att reducera uttaget av naturresurser. Anna Gedda hållbarhets chef på H&M säger att hållbarhet innebär att planeten har tillräckligt med resurser om 20–30 år, samtidigt är det en försäkran om att de kommer att finnas tillräckligt resurser för att producera mode i framtiden.¹¹⁸ Detta uttalande ingår i ett paradigms där man ser på planeten och ekosystemen som ekonomiska resurser som ska hushållas med. Det är också ett av kriterierna för ekologisk hållbarhet, att hushålla med resurserna för att ekosystemen ska vara bärkraftiga. De tre modeföretagen har valt att fokusera på att minimera de negativa effekterna från produktionen samt återanvända, laga/redesigna och recirkulera mode. Detta är en strategi som sammanfaller med riksdagens streckmålen om att hushålla med resurserna och om resurseffektiva kretslopp. Fördelen med att återanvända och återvinna är att det förbrukar mindre energi och reducerar uttaget av naturresurser.¹¹⁹ Kritik mot denna strategi är den inte angriper roten själva till problemen att den inte förändrar konsumenten beteende, utan arbetar inom systemet.¹²⁰ Matilda Tham menar att modesystemets mål och föreställningar om företagets verksamhet är ”business or design (almost) as usual”.¹²¹ Hon menar att det belyser frågan om att paradigms är avgörande inom modesystemet.¹²² Flera av Naturvårdsverkets förslag på mål och åtgärder om hållbar textilhantering sammanfaller med företagets strategier.

2.6.9 Temporalitet

Mode är en självförstärkande process och drivs av det som Meadows kallar en positiv feedback loop. En gemensam strategi från företag och myndigheter för att bromsa upp konsumtionen är att tala om kvalité, slow-fashion och stil. Tanken är att det ska sänka

¹¹⁷ Meadows, 1997

¹¹⁸ H&M, s.15

¹¹⁹ Fletcher, 2014, s.122

¹²⁰ ibid, ss.125-126

¹²¹ Tham, 2010, s.15

¹²² Tham, 2010, s.15

hastigheten på konsumtion av mode. Genom att tala om och uppmuntra den känslomässiga relationen till plaggen, vilket Nudie och Filippa K gör, skapar man en relation till ett plagg genom att upplevelser och känslor som kopplas till plagget. Att slita in ett par jeans i rå-denim tar tid. Nudie beskriver processen av att slita in ett par jeans som en resa och att jeansen är en loggbok över de upplevelser man har haft.¹²³ Tham menar att kommunikation och hur man talar om mode är avgörande för att göra det hållbart. Eftersom mode är djupt rotat i normativa och kulturella föreställningar.¹²⁴ Men att skapa band till sina kläder behöver inte innebära att man bär dem, utan samlar de på hög i garderoben för att de t.ex. representerar olika minnen och symboliserar olika stadier i livet.¹²⁵

2.6.10 Forskning/kunskap

Kemikalieinspektionen tar upp i *Report 6/14 Chemicals in textiles- Risk to human health and the environment* att den ökade konsumtionen av textilier innebär att mängden råmaterial och kemikalievolymen ökar. I tillverkningen används hjälpkemikalier och andra ämnen för att ge textilierna olika egenskaper och färg. Vid tvätt och användning frigörs kemikalierester i textilerna.¹²⁶ Kemikalieinspektionen påpekar behovet av information från tillverkare och leverantörer för att kunna identifiera ämnen i textilier, samt ytterligare forskning om hur ämnen frigörs från textilier och hur de sprids i miljön. Vilken effekt de har på miljö och människors hälsa.¹²⁷ Kunskap och forskning om kemikalier i textilier är en viktig strategi från både myndigheter och modeföretag för att mode ska bli ekologiskt hållbart

Tidigare forskning kring hållbarhet i studien *Green corporate image: moderating the connection between environmental product innovation and firm performance* visar på vikten av att företag utvecklar proaktiva miljöstrategier för att uppnå bättre resultat. Genom att de utvecklar miljövänliga produkter och integrera det med marknadsföring uppnår de positiva resultaten. Studien visar på vikten av att effektivt förvalta bilden av företaget som

¹²³ Nudie Jeans co, s.6

¹²⁴ Tham, 2010, s.15

¹²⁵ Fletcher, 2014, ss.197–198

¹²⁶ Kemikalieinspektionen. (2014) *Chemicals in textiles- Risk to human health and the environment: Report from a government assignment* (Rapport 6/14), s.11. Tillgänglig: <http://www.kemi.se/global/rapporter/2014/rapport-6-14-chemicals-in-textiles.pdf>

¹²⁷ ibid, s.15

miljövänligt.¹²⁸ H&M:s har grundat en fond som delar ut miljöpriset Global change award för att förändra hur mode produceras. Fonden ska stödja forskning och utveckling inom mode som förändra produktionen från att vara linjär till en cirkulär.¹²⁹ Drivkraften bakom att forskningen förutom att produktionen ska ha en minimal negativ miljöpåverkan är också att finna nya möjligheter att ta tillvara på resurser, att återanvända och återvinna dem. Genom att återanvända och återvinna kan man förhoppningsvis hålla råvarupriser nere på textil och samtidigt hålla produktion och konsumtion uppe. Initiativ som Global change award är positiv marknadsföring för H&M och ska ge dem ökad trovärdighet som ekologiskt hållbara. Karl-Johan Persson VD för H&M:” Investing in sustainability issues such as these is a business opportunity- and vital for our future.” Han menar också att det är företagets ansvar att agera så att deras företag ekonomiskt hållbart samtidigt som de är social och miljömässigt hållbara.¹³⁰ Det överensstämmer med prop. 2000/01:130 där man kan läsa:” En framgångsrik strategi för ekologisk hållbar utveckling. [...] måste också vara förenligt med en positiv social och ekonomisk utveckling.”¹³¹ Det är också gynnsamt för konsumtion och ger staten skatteintäkter. Enligt prop. 2000/01:130 ska ekologisk hållbarutveckling, miljöanpassade tjänster och produkter ge svenskt näringsliv och svensk miljöteknik ledningen på en internationell marknad.¹³² Detta återspeglas i naturvårdsverkets strategi och fokus på att finna tekniska lösningar på återvinning av fibrer till fibrer, för att minska på förbrukningen av jungfruliga fibrer i förslaget på textilhantering. Det är oftare enklare att göra en teknisk förändring som gör något snabbare och mer effektivt än att förändra ett beteende. Generellt är man mer benägen att ta till sig en teknologisk lösning än att se konsekvenserna av sitt handlande och ta ansvar och förändra sitt agerande.¹³³ Det överensstämmer med Meadows som menar att det man intuitivt väljer är ofta det som är minst effektivt.¹³⁴ Minskad konsumtion är något som antyds och nämns i hållbarhetsrapporterna och från myndigheterna eftersom det ger mindre negativa miljömässiga konsekvenser. Samtidigt försöker de balansera det mot ekonomiska och sociala effekter. Enligt prop. 2000/01:130 ska miljömålen balanseras

¹²⁸ Amores-Salvadó, J., Martin-de Castro, G., Navas-Lopez J.E. (15.11.2014) Journal of Cleaner Production, *Green corporate image: moderating the connection between environmental product innovation and firm performance*, vol. 83, ss. 356-365, Tillgänglig: <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1016/j.jclepro.2014.07.059>

¹²⁹ Global Change Award. (u.å.). About.

¹³⁰ H&M, s.7

¹³¹ Prop.2000/01:130, s.13

¹³² ibid s.20

¹³³ Fletcher, 2014, s.54

¹³⁴ Meadows, 1997

och samverka med de sociala och ekonomiska politikområdena och att utvecklingen inte ska ses utifrån att man sätter människan i centrum.¹³⁵

2.6.11 Reglering

Meadows skriver: ”If you want to understand the deepest malfunctions of systems, pay attention to the rules, and to who has power over them.”¹³⁶

Modetföretag och myndigheter för dialoger med varandra och andra aktörer, vilket öppnar upp för samarbeten som berör mode och ekologisk hållbarhet. För myndigheterna är det en del av strategin, att förändring ska ske genom samverkan, samförstånd, på frivillig väg och inte genom lagstiftning. Myndigheterna strategi är det som Meadows beskriver som ”regulating negative feedback loops” i ett system. Negative feedback loops ska korrigera systemet så att det befinner sig så nära målet som möjligt. Det viktigaste är att kraften bakom en negativ feedback loop är balanserad i förhållande till det den ska korrigera, att den inte är för svag eller för kraftfull.¹³⁷ I prop. 2000/01:130 nämns kundkrav som en viktig påtryckning på företag på deras produkter, processer, system och synsätt.¹³⁸ Varudeklarationer och miljödeklarationer ska ge konsumenter och inköpare underlag och incitament för att välja bäst produkt utifrån miljö och hållbarutveckling.¹³⁹ Det har gått 17 år sedan prop. 2000/01:130 antogs av riksdagen och mode har blivit en allt större industri. Mellan 2000–2009 ökade konsumtionen av textilier med 40%. 2014 importerades det i genomsnitt 13,1 kg textilier per person och det kastade 8 kg i genomsnitt per person i soporna.¹⁴⁰ Insikten av behovet av lagstiftning, reglering och kontroll av kemikalier i textilier har växt fram för att minska modets miljöbelastning. Kemikalieinspektionen har utrett och lämnat ett förslag i rapport 8/16 som behandlar utveckling av förslag om särskild produktlagstiftning för farliga kemikalier i textil. Meadows pekar ut att regler förändrar beteenden och den som har makt över utformningen av reglerna, har den verkliga makten.¹⁴¹ I utvecklingen av förslaget bjöd Kemikalieinspektionen in representanter från näringslivet bland annat H&M och Filippa K,

¹³⁵ Prop. 2000/01:130, s.13

¹³⁶ Meadows, 1997

¹³⁷ Meadows, 1997

¹³⁸ Prop. 2000/01:130, s.18

¹³⁹ ibid, ss.19–20

¹⁴⁰ Naturvårdsverket. (2016). Textilavfall. Hämtad 15.05.2017 från Naturvårdsverket: <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhall/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Avfall/Avfallsforebyggande-program/Textil/>

¹⁴¹ Meadows, 1997

intresseorganisationer, svenska myndigheter, högskolor och universitet för konsultation vid utformningen av förslag till EU-lagstiftning.¹⁴²

¹⁴² Kemikalieinspektionen, 2016, ss.7-8

3.0 Avslutande diskussion och slutsatser

Det som framgår från det empiriska materialet är att det finns stor samsyn kring ekologisk hållbarhet mellan myndigheternas och modeföretagen även om de har olika utgångspunkter för sina strategier och målsättningar. Det finns samstämmighet mellan de strecksatserna som Naturvårdsverket anser är relevanta för att textilhanteringen och modeföretagens strategier för att deras verksamhet ska bli ekologiskt hållbar. Utifrån hållbarhetsrapporterna framgår det att det är viktigt för företagen att ligga i framkant i miljöteknik och forskning för att de ska fortsätta vara framgångsrika. Detta ligger också i statens intresse vilket framgår utifrån prop. 2000/01:130, där målet är att Sverige igen blir ledande inom miljöteknik och forskning. Eftersom de bidrar med sysselsättning och skatteintäkter. Rapport 8/16 från kemikalieinspektionen och *Förslag om hantering av textilier* från Naturvårdsverket ges olika åtgärdsförslag som behandlar textilier. De är exempel på där och textilbranschen däribland Filippa K och H & M har konsulterats. Detta kan bidra till att det finns betydelsekonsensus i val och samstämmighet av strategier hos myndigheter och modeföretag. Det möjliggör att deras samarbete kan driva på en bred omställning mot mer ekologiskt hållbart mode både nationell och internationella genom samarbeten. Däremot kan det vara problematiskt att det är så stor samsyn mellan två dominerande maktfaktorer.¹⁴³ Det kan innebära att andra röster och idéer på åtgärder inte kommer fram eller får tillräckligt stort gehör. Samstämmigheten kan ske på bekostnad av något annat. Global sourcing och konsumtion är två områden som det talas tyst om. Även om Naturvårdsverket skriver i *Förslag om hantering av textilier* att de negativa miljökonsekvenserna framförallt uppstår i produktionen, skriver varken de eller konsumentverket rätt ut att man bör minska konsumtionen trots att det är en viktig orsak till miljöproblemen. De talar t.ex. om att minska produktionen och konsumtionen av jungfruliga fibrer. Myndigheternas huvudfokus är framförallt på åtgärder för att minska på effekterna av konsumtionen och inte själva konsumtionen. För att minska på konsumtionen kan det behövas ett paradigmskifte där mode får en annan idémässig, social och ekonomisk innebörd. Därav att fokus antagligen ligger på att begränsa effekterna av produktionen och konsumtionen. Modeföretagen talar inte heller direkt om minskad konsumtion utan snarare om ändrade konsumtionsmönster. Nudie och Filippa K betonar den personliga relationen, slow-fashion och stil i förhållande till kläder och konsumtion vilket överensstämmer med vad konsumentverket informerar och upplyser om. Alla tre modeföretagen och myndigheterna talar om att cirkulärekonomi. Att sälja secondhand och hyra ut kläder borde vara en intressant

¹⁴³ Winther Jörgensen, Philips, 2000, ss.79–80

fortsatt utveckling av ett redan påbörjade initiativ i eftersom det både hushåller med naturresurser och energi samtidigt som det kan ge en ekonomisk vinst. Men det krävs att det sker ett skifte i värdesystemen hos konsumenter och företag i stort för att fler butiker kan sälja både nya, redesignade och secondhand plagg.

I det empiriska materialet från kemikalieinspektionen och Naturvårdsverket skriver de att mer än 80% av de textilier som konsumeras tillverkas utanför EU. De beskriver att företagen har långa och komplicerade produktions kedjor att information om kemikalier i textilierna försvinner. Modeföretagen skriver att deras företag ska vara transparenta, konsumenten ska kunna följa var och hur produkten tillverkas. Men ingen av dem tar upp att global sourcing, den globala decentraliseringen, som gör att modeföretag kan hålla priserna nere, är en av orsakerna till bristande transparens, miljöproblem och resursslöseri. Global sourcing innebär också att det försvårar kontrollen på underleverantörerna och deras produktionsförhållanden. Global sourcing framstår som ett faktum från både myndigheter och modeföretag och som varken diskuteras eller ifrågasätts.

Denna studie visar på att det finns betydelsekonsensus mellan myndigheter och företagen vilket kan innebära att andra värdesystem eller världsåskådningar inte kommer till tals och kan bidra med fler infallsvinklar om hur ekologiska hållbarheten ska uppnås. Denna studie har fokuserat på myndigheter och de tre modeföretagens målsättningar och strategier. Vidare studie skulle kunna studera andra aktörer som har inflytande på hållbara utvecklingen t.ex. NGOs, högskolor, universitet och konsumenter. Det skulle kunna påvisa vilket inflytande de har på hållbar utveckling och vilka strategier och målsättningar de anser är viktiga för utvecklingen av ekologisk hållbart mode. Global sourcing tillsammans med hållbar ekologisk utveckling inom modebranschen skulle också kunna vara ett nytt område att studera.

Referenser

Tryckta källor

Bok

Fletcher, K. (2014) *Sustainable fashion and textiles: Design Journeys*. (2: a utg.) London: earthscan from Routledge

Gråbacke, C. (2015) *Kläder, shopping och flärd: Modebranschen i Stockholm 1945–2010*, Stockholm: Stockholmia förlag

Hanson, B. (2011) *Skapa vetande: vetenskapsteori från grunden*, Lund: Studentlitteratur AB

Hornborg, A. (2015) *Nollsummespelet: Teknikfetischism och global miljö rättvisa*, Göteborg: Daidalos

Winther Jørgensen, M., Philips, L. (2000) *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur

Worster, D. (1996) *De ekologiska idéernas historia*, Stockholm: SNS Förlag

Elektroniska källor

Tidningsartiklar

Amores-Salvadó, J., Martin-de Castro, G., Navas-Lopez J.E. (15.11.2014) Journal of Cleaner Production, *Green corporate image: moderating the connection between environmental product innovation and firm performance*, vol. 83, ss. 356-365, Tillgänglig: [https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1016/j.jclepro.2014.07.059](https://doi.org.ludwig.lub.lu.se/10.1016/j.jclepro.2014.07.059)

Boiral, O. (2013) "Sustainability reports as simulacra? A counter-account of A and A+ GRI reports", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 26, nr. 7, ss.1036-1071, doi: 10.1108/AAAJ-04-2012-0099

Hrasky, S. (September 2012) "Visual disclosure strategies adopted by more and less sustainability-driven companies", *Accounting Forum*, Vol 36, nr. 4, ss. 154–165, <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2012.02.001>

Meadows, D. (1997) Places to intervene in a system, *Whole earth*, Winter 97, nr.91, ss. 78-84

Pedersen, ERG., Gwozdz, W (2014) "From Resistance to Opportunity-Seeking: Strategic Responses to Institutional Pressures for Corporate Social Responsibility in the Nordic Fashion Industry" *Journal of Business Ethics*, vol. 119, ss. 245-264

Tham, M. (2010), Languaging fashion and sustainability: towards synergistic modes of thinking, wording, visualizing and doing fashion and sustainability, *Nordic Textile Journal*, vol. 3, nr. 1, ss. 14–23. Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:708971/FULLTEXT01.pdf>

Kandidatuppsats

Simonell Wirje, L. (2015) *Varför tar företagen mer ansvar än vad lagen kräver? Exemplet kemikalier i textilier* (Kandidatuppsats i handelsrätt), Lunds universitet, Institutionen för handelsrätt, <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/4939410>

Regeringsproposition och regeringsbeslut

Prop. 2000/01:130. Svenska miljömål-delmål och åtgärdsstrategier. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/49bba2/contentassets/14511ab6345d41f987552af0ac10307c/svenska-miljomal---delmal-och-atgardsstrategier>

Prop. 2009/10:155. Svenska miljömål – för ett effektivare miljöarbete Hämtad 26.04.2017
Tillgänglig:

<http://www.regeringen.se/49bb9d/contentassets/1449a8c7eba646699273112764057181/svenska-miljomal---for-ett-effektivare-miljoarbete-prop.200910155>

Miljödepartementet, *Uppdrag att utveckla förslag om hantering av textilier*, (Regeringsbeslut I:15, M2014/1901/Ke) Tillgänglig: <http://www.gov.se/contentassets/87450e16b7d842128c7f708fa5f0ab46/uppdrag-att-utveckla-forslag-om-hantering-av-textilier-m20141901ke>

Hållbarhetsrapporter

Filippa K. (2015) Sustainability report 2015. Hämtad 03.04.2017 från Filippa K reports: <https://www.filippa-k.com/media/wysiwyg/filippa-k-world/sustainability/reports/Filippa-K-Sustainability-Report-2015.pdf> (Hämtad 03.04.2107)

H&M. (2016) H&M: The H&M group sustainability report 2016. Hämtad 04.04.2017 från H&M sustainability reports: http://sustainability.hm.com/content/dam/hm/about/documents/en/CSR/Report%202016/HM_group_SustainabilityReport_2016_FullReport_en.pdf

Nudie Jeans co. (2015) Sustainability report 2015. Hämtad 03.04.2017 från Nudie jeans: <https://cdn.nudiejeans.com/dist/files/Nudie-Jeans-sustainability-report-2015.pdf>

Rapporter från myndigheter

Kemikalieinspektionen. (2014) *Chemicals in textiles- Risk to human health and the environment: Report from a government assignment* (Rapport 6/14). Tillgänglig: <http://www.kemi.se/global/rapporter/2014/rapport-6-14-chemicals-in-textiles.pdf>

Kemikalieinspektionen. (2016) *Hazardous chemicals substances in textiles- proposals for risk management measures: Report from a government assignment* (Rapport 8/16.) Tillgänglig: <http://www.kemi.se/global/rapporter/2016/report-8-16-hazardous-chemical-substances-in-textiles.pdf>

Naturvårdsverket. (2016-09-26) *Förslag om hantering av textilier – Redovisning av regeringsuppdrag* (Ärendenr: NV-06147-14). Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-sverige/regeringsuppdrag/2016/redovisade/redovisning-regeringsuppdrag-hantering-textilier-2016-09-26.pdf>

FN. (1987) *Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future*. Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

Naturvårdsverket. (2017) *Miljömålen- Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2017* (rapport 6749). Tillgänglig:

<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6749-6.pdf?pid=20349>

Naturvårdsverket. (2015), *Omställning till hållbara konsumtionsmönster: Syntes inom ramen för fördjupad utvärdering av miljömålen 2015* (Rapport 6663). Tillgänglig:

<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6663-5.pdf>

Webbsidor

EU. Corporate social responsibility. Hämtad 20.04.2017 från:

<http://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility/>

Filippa K. (u.å.). Filippa K Care: How to Wash, Mend & Care. Hämtad 13.05.2017 från

Filippa K: <https://www.filippa-k.com/se/filippak-world/care>

Global Change award. (u.å.). About. Hämtad 01.05.2017 från:

<https://globalchangeaward.com/articles/about>

H&M. Klädvård. (u.å.). Hämtad 13.05.2017 från H&M: [https://www.hm.com/se/customer-](https://www.hm.com/se/customer-service/garment-guide/conscious-washing)

[service/garment-guide/conscious-washing](https://www.hm.com/se/customer-service/garment-guide/conscious-washing)

Jordbruksverket. (2017). Certifierad ekologisk produktion. Hämtad 12.05.17 från

jordbruksverket:

<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/miljoklimat/ekologiskproduktion/reglerochcertifiering/certifieradekologiskproduktion.4.7850716f11cd786b52d80001399.html>

Kate Fletcher. (2017). Biography. Hämtad 20.04.2017 från Kate Fletcher:

<http://katefletcher.com/profile/>

Konsumentverket. (2015). Användning av textilier. Hämtad 27.04.2017 från Hallå

konsument: <http://www.hallakonsument.se/miljo-och-hallbarhet/handla-hallbart/textilier-och-miljon/anvandning-av-textilier/>

Konsumentverket. (2016) Textilier och miljö, Hämtad 19.05.2017 från Hallå konsument:

<http://www.hallakonsument.se/miljo-och-hallbarhet/handla-hallbart/textilier-och-miljon/>

Naturvårdsverket. (u.å.) Etappmålen i det svenska miljömålssystemet. Hämtad 25.04.2017

från Naturvårdsverket: <https://www.slideshare.net/naturvardsverket/etappmlen-i-det-svenska-miljmlssystemet>

Naturvårdsverket. (2016). Generationsmålet. Hämtad 24.04.2017 från Miljömålet.se:

<http://www.miljomal.se/sv/Miljomalen/Generationsmalet/>

Naturvårdsverket. (2016) Generationsmålet. Hämtad 27.04.2017 från Naturvårdsverket:

<http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Generationsmalet/>

Naturvårdsverket. (2017). Giftfrimiljö. Hämtad 26.04.2017 från miljömål.se:

<http://www.miljomal.se/Miljomalen/4-Giftfri-miljo/>

Naturvårdsverket. Miljömålssystemets historia. Hämtad 14.05.2017 från miljömål.se:

<http://www.miljomal.se/Miljomalen/Miljomalssystemets-historia/>

Naturvårdsverket. (u.å.). Sveriges miljömål. Hämtad 25.04.2017 från Naturvårdsverket:

<http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/>

Naturvårdsverket. (u.å.). Sveriges miljömål. Hämtad 26.04.2017 från miljömål.se:

<http://www.miljomal.se/Miljomalen/>

Naturvårdsverket. (2016). Textilavfall. Hämtad 15.05.2017 från Naturvårdsverket:

<http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Avfall/Avfallsforebyggande-program/Textil/>

Nudie. (u.å.). This is Nudie: How to wash your jeans. Hämtad 13.5.2017 från Nudie:

<https://www.nudiejeans.com/page/this-is-nudie-jeans>

Regeringskansliet. (2015). Konsumentverket. Hämtad 27.04.2017 från Regeringen:

<http://www.regeringen.se/myndigheter-med-flera/konsumentverket/>

Regeringskansliet. (2017) Myndigheter, hämtad 09.05.2017 från regeringskansliet:

<http://www.regeringen.se/lattlast-information-om-regeringen-och-regeringskansliet/myndigheter/>

Regeringskansliet. (2016). Myndigheter och bolag med statligt ägande. Hämtad 26.04.2017

från Regeringen: <http://www.regeringen.se/sa-styrs-sverige/myndigheter-och-bolag-med-statligt-agande/>

Regeringskansliet. (2015). Naturvårdsverket. Hämtad 27.04.2017 från regeringskansliet:

<http://www.regeringen.se/myndigheter-med-flera/naturvardsverket/>

